

Potsdamból nézve

– a Német Kulturális Fórum Közép-Kelet-Európa Budapesten –

2007 szeptemberében kerekasztal-beszélgetést szerveztünk a potsdami Német Kulturális Fórum Közép-Kelet-Európa (Kulturforum östliches Europa) képviselői, Klaus Harer igazgatóhelyettes és Wolfgang Rackebrandt, az intézet magyar referense, valamint neves hazai szakemberek: Gergely András történész, Kiss Endre filozófus, Pröhle Gergely, korábbi berlini magyar nagykövet, Szarka László, az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézetének vezetője, Can Togay, a berlini Collegium Hungaricum 2008. január 1-jén hivatalba lépő igazgatója, illetve a húsz esztendeje Magyarországon élő, az Eötvös Loránd Tudományegyetem német tanszékén oktató Wilhelm Droste részvételével. A vendégeket Módos Péter, a házigazda Közép-európai Kulturális Intézet igazgatója köszöntötte, a vitát az alábbi szerkesztett összeállítás készítője, Ujváry Gábor igazgatóhelyettes vezette.

Klaus Harer: Németországban a kulturális politika alakítása a tartományok belső ügye, az utóbbi esztendőkből azonban mind több kultúrpolitikai kérdést igyekeznek szövetségi szinten is koordinálni. Ezt bizonyítja, hogy néhány esztendővel ezelőtt a Szövetségi Kormányban kulturális és médiaügyekkel megbízott államminiszteri posztot hoztak létre. Korábban külön minisztérium foglalkozott az egykori Német Birodalomhoz tartozó területekről, illetve Közép-Kelet-Európa¹ más vidékeiről a második világháborút követően elűzött németek ügyeivel, majd a szövetségi belügyminisztériumtól kaptak támogatást ezekre a célokra. A Kulturforum e feladatok részbeni átvételére, a mai helyzethez igazodó összefogására jött létre 2000 decemberében, a kulturális államminiszter kezdeményezésére.

Az egykori Német Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia területén élt – mára jelentősen összezsugorodott, sok helyütt pedig teljesen eltűnt – németek ügyével teljesen másként kell foglalkozni, mint

Klaus Harer

ahogy azt az 1950-es évektől egészen a közelmúltig tették. A mi célunk az, hogy a mának szólóan, szakszerűen és elfogulatlanul közelítsünk a németek és keleti szomszédaik közös múltjához, kulturális örökségéhez és jelenéhez. Alapvetően a történelem és a kultúrtörténet vizsgálatával foglalkozunk; sokkal inkább az összekötő, semmint az elválasztó tényezőket felmutatva.

Az intézet helyszíne megfontolt választás eredménye. Németország igen decentralizált állam, és mivel többnyire a tőlünk keletre eső területekkel foglalkozunk, a korábban Kelet-Németországhoz tartozó Brandenburg tartomány fővárosa, Potsdam lett a központunk. Az *Östliches Europa* [az intézet által megadott magyar fordításban: Közép-Kelet-, valójában inkább keleti Európa – U. G.] elnevezés is tudatos. Ezzel a korábbi, negatív tartalmakkal terhelt német fogalmakat (Südosteuropa, Mitteleuropa stb.) kívánjuk felváltani. A németek története e térségben sok szempontból negatív értékelésű; a Kulturforum célja pedig a közös história feldolgozása – annak felemelő és borzalmakkal teli momentumaival együtt.

Wolfgang Rackebrandt: Magyarország is fontos számunkra, hiszen a Kulturforum minden olyan területtel foglalkozik Közép-Kelet-Európában, ahol egykor vagy napjainkban nagyobb számban éltek és élnek

¹ Az összeállításban a német vendégek által használt Közép-Kelet-Európa kifejezést használjuk a térségre vonatkozóan az általunk pontosabbnak ítélt Közép-Európa vagy Kelet-Közép-Európa helyett.

németek. Magyarországon a kezdetektől erős volt a német jelenlét és befolyás. Ugyanakkor sokban különbözik is a környezetétől: nemcsak nyelvében, de abban is, hogy belső ügyeinek intézésében mindig – még akkor is, amikor államközösségekben élt az osztrák tartományokkal – többé-kevésbé önálló állam volt, szemben a mai (korábban a Német Birodalomhoz tartozó) lengyel, ukrán és orosz területekkel, vagy a Habsburg Birodalomba a magyaroknál jobban betagozódtott Csehországgal.

Míg 1989 előtt a Közép-Kelet-Európával foglalkozó német kutatók többségét többnyire revansistának vagy egyenesen fasisztának bélyegezték Kelet- és Nyugat-Németországban egyaránt, és egy nyugat-német baloldali értelmiségi elzárkózott ezektől a kérdésektől, a „rendszerátalakítások” után megváltozott a helyzet: immár sokkal szabadabban és ideológiamentesebben lehet beszélni e témáról. Igaz, Magyarország ebből a szempontból is kivételt jelent, hiszen sohasem tartozott a Német

Módos Péter

Közép-Kelet-Európa iránti érdeklődése sokkal inkább Lengyelországra és a szláv területekre irányul, mint Magyarországra.

Mivel a Közép-Kelet-Európát átfogó német kisebbségi munkasúlypontja Ulmban van, így a Kulturforum tevékenysége a térség egészének – és csak azon belül a németek szerepének – megismerésére irányul. A német fiatalok alig tudnak valamit Közép-Kelet-Európáról és az itteni németekről. Nincsenek tisztában azzal – igaz, sokan a magyarok közül sem –, hogy a magyarországi városi polgárság a XIX. század közepéig többségében német ajkú volt. Miközben a Magyarországon élt németek kulturális öröksége a magyar kultúra része is.

Módos Péter: A Német Szövetségi Köztársaság alkotmánya értelmében németnek minősülnek a második világháború után otthonaikból elűzött németek és a magukat németnek valló menekültek is.

Wolfgang Rackebrandt: Így igaz. Az alkotmány általános célkitűzésésként is említi a németiség múltjával és jelenével való törődést. Szervezetünk ezen az alapon kapja állami forrásait. Ugyanakkor a német kormány semmiféle beleszólást nem gyakorol tevékenységünkbe, tartalmi korlátokat sem szab, nem írja elő, milyen programokat szervezzünk.

Első magyarországi programunkat 2007 szeptemberében, a Magyar Tudományos Akadémia – amelyet egyébként a porosz Stüler tervezett – főépületében rendeztük. Az Akadémia Művészettörténeti Intézetével közös, Németországban már négy helyen bemutatott kiállítás a magyar és a német historikus építészet kapcsolatairól szól. A tárlathoz igényes, kétnyelvű katalógus is készült.

Szarka László: 2006-os potsdami látogatásunk tapasztalataiból és az imént elhangzottakból is úgy érzem, számos lehetőség kínálkozik az általam vezetett intézet és a Kulturforum együttműködésére, közös projektek szervezésére. Az Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2001-ben alakult. Az akadémia legfiatalabb intézetében a kulturális antropológusok, történészek és szociológusok mellett nyelvész, jogász és politológus is dolgozik, és kapcsolatban állunk a judaisztikával is. Kutatásaink öt nagy területre terjednek ki: foglalkozunk a kisebbségi önrendelkezés kérdéseivel; a nyelv- és identitásváltás, valamint az asszimiláció

Wolfgang Rackebrandt

Birodalomhoz, így kezdettől sokkal enyhébbek és kezelhetőbbek voltak a feszültségek, mint a csehekkel vagy a lengyelekkel. A magyarországi német kisebbségről már 1989 előtt is egyszerűbb volt írni, történetüket könnyebben lehetett kutatni. Hozzá kell tennem, hogy a németek

helyzetével; a kisebbségek térségi sajátosságaival és a kapcsolódó regionális programokkal; migrációkutatással; továbbá az etnokulturális örökség földolgozásával.

Can Togay: Véleményem szerint a magyarországi német kisebbség, vagy fordítva, akár a berlini magyar kolónia bemutatása a berlini Collegium Hungaricum (CH) magától értetődő feladata. Félig törökként magam is „kisebbségi” vagyok, így inkább tárgya, mint szakértője e kérdésnek. A CH-ban a tudományos jelleg erősítése céljából létre szeretném hozni a Gragger Intézetet, amely nevében és szellemiségében a berlini tudományegyetem Magyar Intézetének és a CH-nak az alapítója előtt tiszteleg. E tudományos projektek vezetését – mivel jómagam a művészeti életből érkeztem – egy tudományos háttérrel rendelkező szakemberre szeretném bízni. Az a célom, hogy a berlini Collegiumot a magyar önismeret egyik laboratóriumává tegyem, amely a legégetőbb magyar szellemtörténeti és tudományos kérdésekkel foglalkozik, egyidejűleg a németek szemszögéből is vizsgálva ezeket. Ebbe pedig mindenképpen beletartozik a kisebbségek, a migráció és az emigráció kutatása és bemutatása is.

Pröhle Gergely: Közép-Kelet-Európának és Magyarországnak a mai német politikában elfoglalt helyéről csak némi szkepszissel nyilatkozhatok. Noha nagyra becsülöm a Kulturforum munkáját, de némiképp alibi-tevékenységnek tartom. A Merkel-kormány megalakulásakor gyakran hallhattuk, hogy nagyobb figyelmet fordítanak majd a közép-kelet-európai kis államokra, ez azonban szinte egyáltalán nem valósult meg. Németországgal kapcsolatban mi, magyarok régóta illúziókban ringatjuk magunkat. Azt gondoljuk, a határnyitáskor szerzett érdemeink miatt különleges a helyzetünk, de ez önámítás. Magyarország a német külpolitika szempontjából jelenleg a „futottak még” kategóriába tartozik, periférikus szerepet játszik. A németek számára sokkal fontosabb – már csak a történelmi pszichózis okán is – a német–lengyel kapcsolat, amelybe viszont rengeteget investáltak. Kevesen veszik észre, hogy a Berlin–Moszkva–tengely kontinen-

Wilhelm Droste

Pröhle Gergely

tális hatalmak természetes együttműködésén alapuló, fajsúlyos jelenség.

Wilhelm Droste: A magyar–német kulturális érintkezésben jelenleg az irodalomnak van nagy szerepe. Esterházy, Nádas, Kertész és Márai irodalmi hatalmasságok Németországban, a szellem piacán a magyar irodalom kitüntetett helyet foglal el. Mivel a német és a magyar történelem is tele van aknákkal – Trianon és Versailles traumája nagyon is hasonló –, ezeket el kell távolítani. Magam a „sziget-gondolat” híve vagyok: kis közösségekből indulva, a traumákat elfeledve kell egy másfajta gondolkodást terjeszteni. Ezért is üdvözlöm a Kulturforum megalakulását, hiszen önök is ebben munkálkodnak: nem az elűzöttek nevében emelik fel a szavukat, nem a „nem, nem soha” jelszavával közelítenek a történelemhez, vagyis nem a sebek feltépése a céljuk. A németek is cipelik területeik elvesztésének terhét, de náluk még sincsen minden tizedik gépkocsin Nagy-Németország térképe.

Gergely András: Egykori Humboldt-ösztöndíjasként, majd az Andrassy Egyetem professzoraként és általában történészként is sokat foglalkoztam a két állam közötti tudományos kapcsolatok vizsgálatával.

Szerintem a politika, a gazdaság, a kultúra és a tudomány különböző szintek, ezért eltérő a szerepük a kétoldalú viszony alakításában. Bár a kultúra és a tudomány a diplomáciában még mindig alárendelt terület, szerepük egyre növekszik. Napjainkban a magyar kultúra igenis jelen van Németországban, leginkább ennek révén hallanak rólunk. Tudományos kapcsolataink számos ma is működő intézmény révén hagyományosan kiválóak, a magyar felsőoktatás pozíciói is jók Németországban. Beszédesebb adat, hogy hosszú ideig Magyarország volt a negyedik a Humboldt-ösztöndíjasok országok szerinti rangsorában. Korábban egyirányú volt az érintkezés, de ma már nemcsak mi küldünk ki fiatal tehetségeket és érett tudósokat Németországba, hanem fogadunk is németeket, például az Andrassy Egyetemen, az Europa Institutban, a Collegium Budapestben. Örvendetes fejlemény, hogy ma már nem – ahogy a nyugatnémet baloldali értelmiség jellemezte – „jobboldali öregurak kedvtelése” a velünk és a térséggel való foglalkozás, hanem fiatal kutatók új nemzedékei vállalkoznak erre, immár teljesen más szemlélettel. Ezáltal pedig „európaibbá” válnak a kapcsolattörténeti kutatások.

Kiss Endre

Kiss Endre: Anélkül, hogy fokozni akarnám a német nyelv és kultúra kelet-közép-európai visszaszorulásával kapcsolatos melankóliát, mégis szomorúnak tartom, hogy az annyira várt uniós intézményrendszer recseg-ropog, és igen sok probléma mutatkozik például a német–lengyel és a német–cseh viszonyban. A magyar–német kapcsolatok sem adnak okot bizakodásra, ugyanis igen nehéz történelmi helyzetben vagyunk. A magyar és a német tudományos élet alapvetően különbözik egymástól. Míg nálunk

Gergely András

természetes és állandó a kaotikusság és a tervezetlenség – ebből adódóan viszont igen kreatívak vagyunk –, a németeknél minden rendezett. Ám ha az erős német professzorok nyugdíjba mennek, úr keletkezik utánuk. A magyar tudós igazi egyéniség, könyvei jelennek meg, életműve van, keresi a szellemi kapcsolatokat, ezzel szemben német kollégája szinte megingathatatlan pozícióban ül, hatalma teljes tudatában gyakorolja tudományát. Olyan ez, mint a könnyűlovasság és a nehéztüzérség csatája. A két rendszer egyáltalán nem illik össze, s ezt a személyi kapcsolatok sem hidalhatják át.

Próhle Gergely: A magyar világ konszolidátlanságát valóban nem lehet megmagyarázni Németországban. Alkothatunk romantikus önképet magunkról, de tizenhét évvel a rendszerváltás után ez egyszerűen értelmezhetetlen egy német számára. A politikában, a gazdaságban, részben pedig a kultúrában is azt látjuk, hogy a Kiss Endre által megfogalmazott könnyűlovasság előrevágtat, majd megfordul, és vagy eltűnik, vagy egész egyszerűen eladja a lovát. Kulturális téren kicsit könnyebb a helyzetünk, hiszen hivatkozhatunk valamelyik írónkra, például Esterházyra vagy egy jeles sportlónkra, mondjuk Puskás Öcsire.

Wilhelm Droste: Számomra viszont mindig vonzó volt ez a káosz: éppen ezért jöttem ide, és ezért maradtam Magyarországon. Az Eötvös Collegiumban kiváló szemináriumokat, előadásokat tartanak nemzetközi hírű külföldi tudósok, s az ösztöndíjas magyar egyetemisták is „feltöltött” állapotban térnek haza Németországból. Az sem véletlen, hogy a német Művészeti

Akadémiát csak egy magyar – Konrád György – tudta igazán jól és hatékonyan vezetni: bölcsességéért, ügyességéért a németek még ma is hálásak. Fontos tehát az „erőcsere”, akár a különbözőségek okán is.

Wolfgang Rackebrandt: Való igaz, hogy a németek közelebb érzik magukat a magyarokhoz, mint mondjuk a lengyelekhez. Ugyanakkor lengyel kulturális projektekbe igen sok pénzt fektettek, a németországi Magyar Kulturális Évadba viszont alig valamennyit. A Kulturforumban is – noha tevékenységünk az egész térségre kiterjed – túlsúlyban vannak a lengyel programok. Ez részben valóban összefügg a történelmi pszichózissal, ám mennyiségi okai is vannak, hiszen Lengyelország területe és lakosság-száma is többszöröse Magyarországnak.

A Gragger Intézet alapítását rendkívül fontosnak tartom, annál is inkább, mert ezáltal segíthetnének a berlini tudományegyetemen siralmas állapotba került hungarológiai szakiránynak; a szlavisztikába integrált hungarológia ugyanis immár csak árnyéka egykori önmagának.

Can Togay: A tudományos profil fölélesztésének szükségességével magam is egyetértek. A CH elsősorban a humán tudományokat támogatja, de nyitott házzá kell válnia egy nyílt városban. Ezért interdiszciplináris kell legyen, hidat emelve a művészetek és a tudományok között is. Ezt szeretném kifejezésre juttatni a Gragger Intézet létrehozásával.²

Módos Péter: A Közép-európai Kulturális Intézetnek igen kiterjedt kulturális kapcsolatrendszere van egész Közép-Kelet-Európában. Véleményem szerint újfajta Közép-Kelet-Európa kialakulásának vagyunk a tanúi. Ha tíz éve valaki azt mondta volna, hogy 2007-ben Nagyszében lesz Európa kulturális fővárosa, bizonyára senki sem hitte volna el. A kulturális együttműködésnek – különösen a regionális jellegűeknek – egyre jelentősebb, a nagypolitikát is mind jobban befolyásoló a szerepe. Ezért is lényeges, hogy a potsdami Kulturforum a német politika nyitottságát, a kormányoktól független kulturális tevékenység lehetőségét bizonyítja és képviseli.

Pröhle Gergely: A kisebbségek kapcsán hadd hívjam fel a figyelmet arra, hogy Németországban szinte divatos, ha egy zsidó származású magyar a porosz Művészeti Akadémia elnöke, vagy ha a CH-ban egy török hoz létre „kulturális laboratóriumot”. Nem biztos, hogy ugyanígy örülnének Kovács Jánosnak, egy Erdélyből áttelepült magyarnak vagy egy népi németnek. A nemzeti kisebbségek kérdéskörével sok helyen foglalkoznak Németországban, ám mindenütt erősen visszazorulóban van e tevékenység. Jó példa erre, hogy a kereszténydemokrata Merkel asszony volt az első német kancellár, aki magyarországi látogatása során egyetlen szóval sem emlékezett meg a magyarországi német kisebbségekről.

A határon túli magyarok ügye, akarva-akaratlanul, egyik fő árama a magyar külpolitikának. Ugyanakkor ezt igen nehéz közvetíteni

nyugaton, hiszen említések az európai és azon belül a német politikusok többsége csak legyint. Ezért is volt rendkívül nehéz számomra a státustörvény kommunikációja Berlinben. Amikor a jogszabályt kifogásolták, visszakérdeztem: jobb lett volna, ha úgy járunk el, mint önök, amikor százezer lengyelországi németnek útlevelet adtak? Ez eurokonformabb magatartás?

Szarka László: Véleményem szerint az egész térség amorf, mindeddig nem találta meg a helyét az 1989 utáni Európában. Sok szimbólumot – mint a Nagy-Magyarország térképét – túlhal-

Szarka László

dott az élet, nincs mögöttük valóság, tudás és ismeret. Maguk a kisebbségi magyar közösségek sem tartják már magukat feltétlenül kisebbséginek. Csáky Pál nemrégiben úgy fogalmazott, hogy nem kisebbségi, hanem európai magyarokra van szükség Szlovákiában. A német Kelet- és Délkelet-Európa-kutatás mindig jó partnere volt Magyarországnak, bár természetesen, sosem volt egyensúly a két ország között. Napjainkban azonban ez is radikálisan átalakul. Egyik központjában, Münchenben, ugyanis szinte

2 Berlin mint önálló tartomány, egyetlen magyar személy díszsír helyét gon- dozza: az 1926-ban elhunyt, dahlemi temetőben nyugó Gragger Róbertét.

senki sem tudja: hogyan tovább, miként alakítják át az eddigi intézményi struktúrát, mi lesz a Collegium Carolinum vagy a Müncheni Magyar Intézet sorsa stb. Egyre inkább érezzük: a tempót diktáló partnerek változnak, így nekünk is változnunk kell. Kezdünk tehát realisabban gondolkodni, kijózanodni. Látjuk, hogy nem mi vagyunk e térség vezető állama, csak egy vagyunk a sok közül. Közelítünk tehát a valós önképhez. Kelet-Közép-Európában csak akkor javul a helyzet, ha tudunk egymással beszélni, s hogy ez jelenleg nem így van, annak okai jórészt mi magunk vagyunk. Németországtól megtanulhatnánk a másfajta, korszerűbb beszédmódot.

Wilhelm Droste: Ez magyar illúzió! Már egy apróbb válság is fölkorlácsolhatná a német indulatokat. A látszat ellenére a németek sem birkóztak meg maradéktalanul a múlttal.

Próhle Gergely: Meglátásom szerint a németeknél talán még rosszabb is a helyzet, mint nálunk, hiszen ők még a saját pszichózisukat sem merik bevallani.

Klaus Harer: Igen érdekes számomra a magyar–német összehasonlítás, de meg kell jegyezni, hogy az a melankólia, amely a magyar hozzászólásokból kicseng, a németeknél is megfigyelhető. Sokan sajnálják, hogy nem gyorsabb a német gazdasági a fejlődés. Vitatkozom azzal a nézettel, miszerint alibiből – a közép-kelet-európai német visszavonulás fedezésére – működik a Kulturforum. Szerintem a keleti orientáció igenis erősödött az utóbbi időben, s ez a nagypolitikában, a német–orosz viszonyban is észlelhető. A fiatalabb német generációk pedig már teljesen európai módon élnek és gondolkodnak, s nem zárják ki Európából az újonnan csatlakozott tagállamokat vagy a csatlakozásra várókat sem.

Módos Péter: A kulturális diplomáciában rejlő lehetőségek kapcsán ismét a nagyszabeni példát emelném ki. Az ottani néhány ezres magyarság 2007. március 15-én szabadon ünnepelhetett – a Duna TV is közvetítette. A kilencvenhét százalékban román nemzetiségű polgárság volt olyan bölcs, hogy egy szászt válasszon, immár másodsor, polgármesternek, noha a városban már csak ezer-

Wolfgang Rackebrandt és Próhle Gergely

Can Togay

ötszáz száz él. Bizonyára fölismerték, hogy a kulturális főváros projekt – sok pénzt és támogatást hozó – kidolgozásához ez szükséges. Nagyszabon mellett ugyanis Luxemburg a másik „főváros”, ahol az erdélyi szászhoz hasonló német tájszólást beszélnek. Érdemes tehát tanulnunk a nagyszaboniekétől.

Próhle Gergely: Nagykövetségként gondot fordítottam a kulturális külpolitikára is: kiállításokat, koncerteket, kulturális programokat szerveztem a követségben. Véleményem szerint a hivatalos politika és a kulturális megjelenés nem választható el egymástól. Az állami akarat szolgálatába kell állítani a külföldi politikai, gazdasági és kulturális jelenlétet. Ilyen akaratot azonban napjainkban nem látok Magyarországon. Ehhez társulnak az önismereti és feladatmeghatározási nehézségek is. A kulturális intézetekben lehetőleg a sokszínű magyar kultúra minél több rétegét kell bemutatni, de a változatosság mellett tudatos vonalvezetés szükséges. Ugyanakkor nem lehetnek politikai szócsövek. A külképviseleteknek pedig a kulturális munka segítségével politikai üzeneteket is lehet és kell közvetíteniük. Példa volt erre, amikor a berlini magyar nagykövetségben

a nagybányai festők német magángyűjteményekből kölcsönzött műveiből rendeztünk kiállítást. Ennek nagyobb nemzetpolitikai hatása volt a kulturális szférára a magyaroknál sokkal fogékonyabb német politikusokra, mint sok-sok hivatalos állásfoglalásnak.

Wilhelm Droste: Én e tekintetben nem látok különbséget a német és a magyar nagypolitika között; szerintem ugyanis Berlinben sincs világosság, noha egyre jobbak a nemzetközi megértés feltételei. Tapasztalatom szerint az ELTE-re járó fiatalok például unják már az állandó magyarkodást, újfajta nyitottság van bennük.

Gergely András: Meglátásom szerint nem létezik magyar kulturális külpolitika, de még csak magyar külpolitika sem. Bármennyire is fájdalmas, Köpeczi Béla az 1980-as évek közepén volt az utolsó magyar politikus, aki gondolkodott a kulturális diplomáciáról, s koncepciója is volt arról. Erősítette a magyar jelenlétet új külföldi magyar intézetek, főleg lektorátusok, tanszékek létesítésével. Azóta alig történt valami e téren, koncepciónak semmi nyoma. A kulturális intézetek egy részében jó szakemberek, néha kiváló vezetők dolgoznak, de magukra hagyatottan, mint a végvári vitézek. Korábban, amíg titkosszolgálati célokat is szolgáltak, a diplomaták lehetőséget láttak az intézetekben. Ma már ez is a múlté. Ugyanakkor a kulturális diplomácia szerepe mégiscsak növekszik. Gondoljunk csak arra, hogy Bismarck korában Európa-szerte egy százalék körüli volt a kulturális és tudományos területek részesedése az állami költségvetésből, ma már szinte mindennél tíz százalék körüli ez az arány! Van szabad területek, ahova be lehet törni a kultúránkkal, de ehhez egy átgondolt koncepcióra volna szükség, amelyre belátható időn belül nincs esély. Addig pedig más jeles kultúrák, például a román, tölthetik be helyettünk ezt az űrt.

Szarka László: A számunkra fontos hatalmak – Németország és Oroszország – elhanyagolják Kelet-Közép-Európát, az itt élők pedig képtelenek

egymással szót érteni. Ennek az az elsődleges oka, hogy az uniós „üzemmódot” mindmáig nem gyakoroltuk be, sem mi, sem a többi újonnan csatlakozott állam. Mindeközben a térségben hétmillió „kisebbségi” mozog állandóan; ők már nem is valódi kisebbségek, mindinkább egy transznacionális közösséggé válnak. Pozsonyban, Prágában és Budapesten egyre több külföldi telepedik le.

A kulturális diplomáciában valóban szükséges a stratégiai gondolkodás, annál is inkább, mert a gazdaságpolitikát az állam már csak részben képes irányítani. Az egymással kapcsolatban álló államoknak közös tudományos, kulturális projekteket kellene megvalósítaniuk. Ahogy a Gragger Intézetet is meg kell majd tölteni magyar–német programokkal. Annál is inkább, mivel egyre nyilvánvalóbb, hogy a kétnyelvű közösségek nagyon is életképesek, helyük van a jövő Európájában.

Can Togay: Magyarország emancipációs folyamaton megy ke-

Ujváry Gábor és Klaus Harer

resztül, ezért nagyon fontos ismerni a németek igényeit Magyarország és a magyar kultúra, tudomány iránt. Emiatt lényeges az önismeret. A németek ugyanis csak akkor fognak igazán érdeklődni irántunk, ha mi is ismerjük magunkat, és kihasználjuk ebből adódó lehetőségeinket. Kétségtelen, hogy a XX. századi traumák görcsöket alakítottak ki bennünk, ezeket viszont fel kell oldanunk, hogy ne barikádozzuk el magunkat a világ előtt. A nyitottság ugyanis nélkülözhetetlen napjainkban; a németeket éppen a történelmi traumák kényszerítették erre. Berlin mára nem a porosz kultúra fellegváraként, hanem mindent befogadása révén lett Európa egyik kulturális központja.

Kiss Andre: Kincseinket a hosszú, vagy akár rövid távú magyar politika híján ugyancsak nehéz megjeleníteni. Olyan értékeket kellene „eladnunk”, amelyekben magunk is hiszünk.

Klaus Harer: A kulturális diplomáciában nagyon sok múlik a közvetítő személyeken is. És ne feledjük: a kultúra gazdasági faktor is, egész gazdasági és kereskedelmi ágak épülnek rá. Ezért fontos a gazdag kulturális kínálat, minél több – nem feltétlenül nemzeti alapú – kulturális régió, útvonal, program kialakítása. ■